

BELLA CIAO!

Het begin van het einde
voor **Meloni**?

Het verloren referendum over een grondwetshervorming van justitie was een stevige nederlaag voor Giorgia Meloni. Haar aura van onoverwinnelijkheid is doorbroken en voor het eerst sinds 2022 lijkt haar politieke onaantastbaarheid serieus aangetast.

GAETANO SCADUTO

Postdoctoraal onderzoeker aan de Erasmus
Universiteit Rotterdam en research fellow aan de
UAntwerpen

Hoewel Giorgia Meloni nog geen vijftig is, is ze politiek gezien een ancien. De Italiaanse premier werd al op haar vijftiende actief in de jongerenafdeling van de Movimento Sociale Italiano, de Italiaanse postfascistische partij onder leiding van Giorgio Almirante, een voormalig fascistisch functionaris en hoofdredacteur van het tijdschrift *La Difesa della Razza* (De Verdediging van het Ras).

Kort nadat Meloni politiek actief was geworden, maakte die partij de 'Svolta di Fiuggi' ('Omme-zwaai van Fiuggi'). Die markeerde het symbolische afscheid van de postfascistische erfenis. Meloni zette haar carrière voort binnen de studenten- en jongerenafdelingen van de nieuwe partij. Ze brak steeds nieuwe leeftijdsrecords: in 2006 werd ze op 29-jarige leeftijd de jongste vicevoorzitter van de Kamer van Afgevaardigden en twee jaar later werd ze op 31-jarige leeftijd de jongste minister, als minister van Jeugdzaken in het vierde kabinet-Berlusconi.

Haar doorbraak als nationale politieke leider kwam in 2012. Toen brak Meloni met de Popolo della Libertà, de toenmalige partij van Silvio Berlusconi, en richtte ze samen met Guido Crosetto (nu minister van Defensie) en Ignazio La Russa (nu voorzitter van de Senaat) Fratelli d'Italia op. Naar Italiaanse maatstaven bleef Fratelli d'Italia aanvankelijk een kleine partij. Bij de verkiezingen van 2013 haalde ze 1,96%, bij die van 2018 4,35% en bij de Europese verkiezingen van 2019 6,46%. De echte doorbraak kwam tijdens de Covid-pandemie en onder de regering-Draghi (2021-2022), waarbij de partij van Meloni de enige grote oppositiepartij was. Fratelli d'Italia werd in de aanloop naar de verkiezingen van 2022 de facto de leider van de centrumrechtse coalitie.

De normalisering van extreemrechts

De verkiezingscampagne van 2022 leek voor Meloni een uitgemaakte zaak. De kieswet (*Rosatellum*) en de versnippering bij de tegenstanders vormden een gunstig scenario. Dat Meloni's tegenstanders versnipperd naar de kiezer trokken, speelde centrumrechts sterk in de kaart. In de eenpersoonsdistricten kon ze daardoor een disproportioneel aantal zetels binnenhalen. Dat leverde haar een comfortabele meerderheid op en droeg bij tot

de uitzonderlijk stabiele regering-Meloni, waarmee een einde werd gemaakt aan een traditie van instabiliteit, zo kenmerkend voor de Italiaanse politiek.

De regering-Meloni werd gevormd met, naast Fratelli d'Italia, drie andere partijen: de Lega van Matteo Salvini (minister van Infrastructuur en Transport), die in het Europees Parlement een bondgenoot is van Vlaams Belang in de groep Patriots for Europe; Forza Italia, destijds nog geleid door Silvio Berlusconi en nu door Antonio Tajani (minister van Buitenlandse Zaken en voormalig voorzitter van het Europees Parlement), dat deel uitmaakt van de Europese Volkspartij; en Noi Moderati, een kleine partij met meer centristische tendensen.

Haar imago van een vrouw die onvermoeibaar aan het werk gaat, gaat niet gepaard met een feministisch wereldbeeld

Meloni's campagne draaide om het beeld van een vrouw van eenvoudige komaf, iemand die 'van onderuit' was opgeklimmen. Een narratief dat mede werd versterkt door het succes van haar autobiografie *Io sono Giorgia*. Daarin omschreef ze zich als een 'meisje uit Garbatella', die graag uitdrukkingen in het Romeinse dialect gebruikt, een 'underdog' die een moeilijke jeugd kende. Haar imago van een vrouw die de mouwen opstroopt en onvermoeibaar aan het werk gaat, gaat nochtans niet gepaard met een feministisch wereldbeeld, hoewel ze opgroeide in een gezin dat uitsluitend uit vrouwen bestond. Meloni gebruikt voor zichzelf nog steeds de mannelijke vorm 'il presidente', in plaats van 'la presidente'.

Het begin van de regering-Meloni stond in het teken van internationale legitimiteit en een voorzichtige bestuurshouding. Ook haar goede relatie met Bart De Wever en haar poging om Europese Conservatieven en Hervormers (ECR) en de Europese Volkspartij dichter bij elkaar te brengen, moeten in dat licht worden bekeken. Tegelijkertijd probeerde Meloni zich vanaf het begin van de tweede ambtstermijn van Donald Trump te profileren als scharnierfiguur tussen Trump en Europa. Een keuze die haar, gezien de uitslag van het referendum en de toenemende impopulariteit van Trump in Italië, nu veel steun kost.

In eigen land profileerde Meloni zich met een politiek van identiteit en veiligheid, en met het 'anti-ravedecreet' in 2022 dat het symbool werd van deze koers. Deze houding kwam recent nog duidelijk naar voor in de reactie op de straatgevechten tussen de politie en extreemlinkse groepelingen die in februari 2026 in Turijn plaatsvonden. Meloni reageerde door het debat te polariseren en de ordediensten onvoorwaardelijk te verdedigen, waarbij ze aandrang op volledige 'law and order'.

Hetzelfde patroon zien we in het migratiedossier. Het 'Cutro-decreet', dat op 10 maart 2023 werd goedgekeurd na het bloedbad onder migranten voor de kust van Calabrië, beperkte de ruimte voor speciale bescherming, scherpste bepaalde asielpcedures aan en versterkte het idee van een duidelijk onderscheid tussen 'nuttige' migratie, dat wil zeggen immigratie die via de stroomdecreten wordt gekanaliseerd, en 'irreguliere' migratie. De omstreken terugkeercentra in Albanië vormden de meest beruchte stap in deze lijn: de regering sloot met Albanië een akkoord over centra voor terugkeer van irreguliere migranten. Hoewel gerechtelijke beroepen ervoor hebben gezorgd dat deze centra vrijwel ongebruikt zijn gebleven, lijkt ook de Europese Unie dit model als referentie te zijn gaan gebruiken.

Op economisch vlak volgde de regering-Meloni een koers gericht op begrotingsdiscipline en uitgavenbeperking. Van belang was de afschaffing van het 'Reddito di cittadinanza', een populaire bijstandmaatregel die door het eerste kabinet-Conte (Movimento 5 Stelle en Lega) was ingevoerd. De maatregel werd vervangen door activeringsmaatregelen die sterker gericht zijn op arbeidsmarktintegratie, waarbij uitkeringen worden geweigerd aan wie een baan afwijst. Deze benadering roept het beeld op van 'welfare queen', de door Reagan gepopulariseerde figuur van de uitkeringsgerechtigde die als gemakzuchtig en misbruikgevoelig wordt voorgesteld, met vaak ook de suggestie dat zulke groepen niet echt tot de nationale gemeenschap behoren.

Hoewel de regering-Meloni de op één na langzittende regering van de Italiaanse Republiek is en ondanks de electorale instabiliteit die kenmerkend is voor de Italiaanse politiek, trokken de peilingen tot maart 2026 het leiderschap van Meloni en Fratelli d'Italia, op geen enkele wijze in twijfel.

En toen kwam op 22-23 maart het referendum over justitie.

Populariteitstest voor Meloni

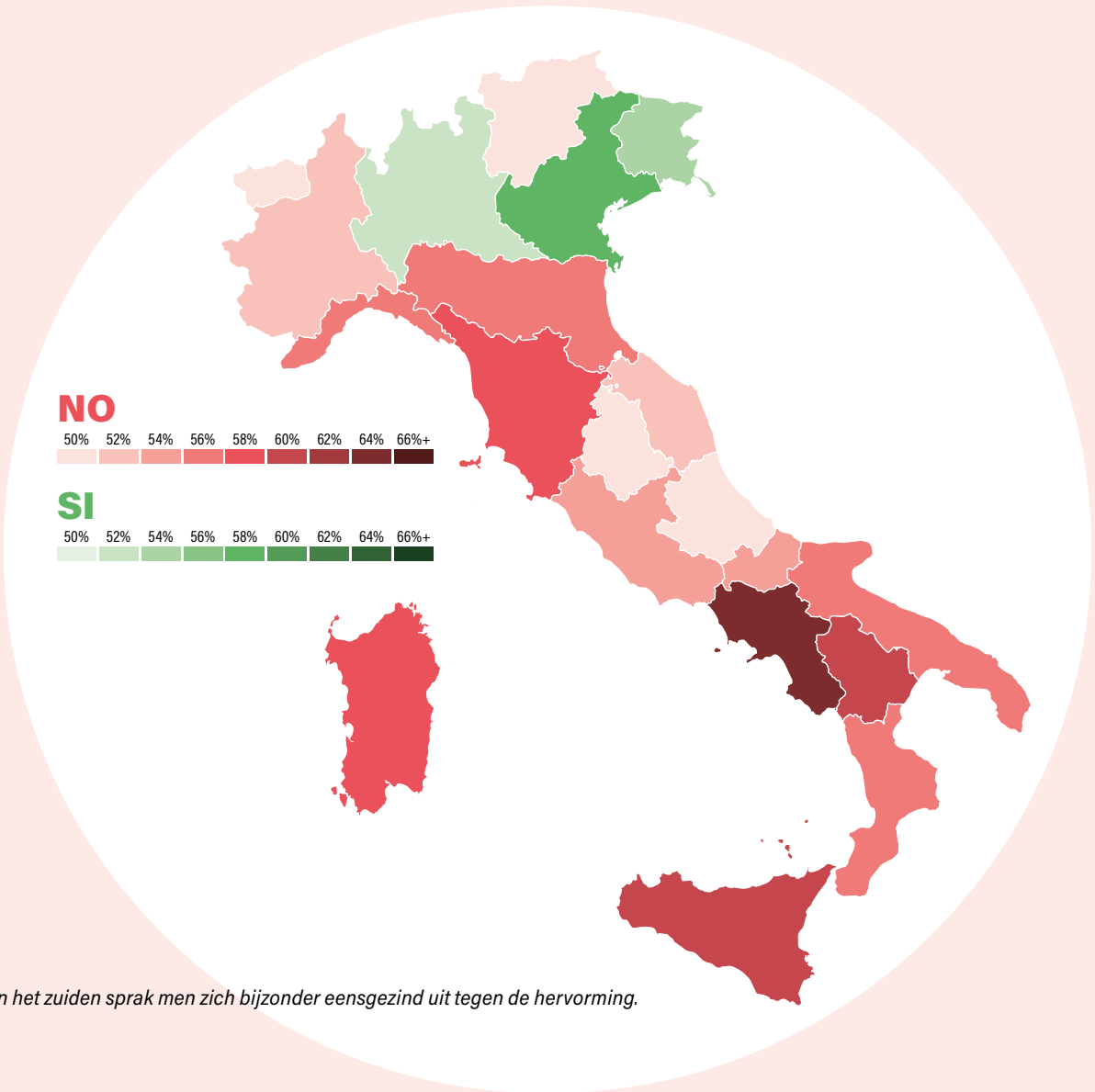
Tegen die achtergrond van stabiliteit en schijnbare onoverwinnelijkheid bereidde de regering-Meloni zich voor op het referendum over de grondwets-hervorming van justitie, dat op 22-23 maart plaatsvond.

De hervorming van Meloni had tot expliciet doel om de invloed van politieke facties binnen de magistratuur te verminderen en de invloed van de uitvoerende macht (de regering) te versterken. Het inperken van de rechterlijke macht is een thema dat de centrumrechtse partijen nauw aan het hart ligt, en met name Forza Italia. Het referendum legde namelijk een oude breuklijn in de Italiaanse politiek bloot, die al decennialang gekenmerkt wordt door de confrontatie tussen voormalig premier Silvio Berlusconi en de 'rode toga's' (zijn typische manier om naar rechters te verwijzen, waarmee hij een ideologische verwantschap met het communisme suggereert). Het referendum ging daarom niet alleen over justitie, maar ook over een fundamentele visie op de verhouding tussen politieke en rechterlijke macht. Het raakte daarmee aan de kern van de rechtsstaat in een liberale democratie.

Volgens de voorstanders zouden de hervormingen het rechtssysteem meer evenwichtig maken en minder vatbaar voor beïnvloeding door verschillende groeperingen; volgens de tegenstanders zouden ze echter de autonomie van de rechterlijke macht ernstig verzwakken en de invloedssfeer van de politiek (en dan vooral de regering) vergroten.

De centrumrechtse regeringscoalitie stond eensgezind achter de hervormingen. De centristische partijen waren daarentegen minder eens-

***De peilingen waren stabiel
goed voor Meloni. En toen kwam
het referendum***

In het zuiden sprak men zich bijzonder eensgezind uit tegen de hervorming.

gezind: Azione (Renew Europe in het Europees Parlement) was voorstander van de hervorming, terwijl Italia Viva, de partij van oud-premier Renzi, zich niet uitsprak. Aan de linkerkant boden de Partito Democratico (Socialists & Democrats), de Movimento 5 Stelle en de Alleanza Verdi-Sinistra (GUE/NGL en Greens) gezamenlijk tegenstand.

Hoewel Meloni ervoor probeerde te zorgen dat het referendum niet om haar persoon zou draaien, om de fout die Matteo Renzi in 2016 bij een soortgelijk referendum maakte te vermijden, werd het referendum een ware populariteitstest voor haar. De premier kon er niet onderuit om publiekelijk stelling te nemen. Het meest besproken moment was de aflevering van *Pulp Podcast*, één van de meest beluisterde podcasts in Italië. Tijdens het interview haastte Meloni zich om te zeggen dat

er niet over de regering werd gestemd, maar dat het moet gaan over de specifieke inhoud van de hervorming. Juist daarom bevestigde het interview echter ironisch genoeg hoezeer de raadpleging inmiddels werd beschouwd als een politieke test van haar leiderschap. Door het tegenovergestelde te zeggen, dacht het publiek ‘aan de olifant’.

Politieke aardverschuiving

Uiteindelijk kozen de Italianen ervoor om de hervorming te verwerpen: de tegenstanders wonnen met bijna 54%.

De opkomst bedroeg 58,9%, duidelijk meer dan de peilingen hadden voorspeld. Dat onderstreepte hoezeer het referendum leefde. In de grote steden scoorden de tegenstanders het beste, terwijl er in de kleine dorpen en gemeenten vooral veel steun

De verenigde oppositie op de avond van de overwinning bij het referendum.

Het referendum bracht de zwakte van centrumrechts aan het licht om de eigen achterban te mobiliseren

voor het Ja-kamp was. Naast de kloof tussen stad en platteland was er ook sprake van een uitgesproken generatiekloof: bij de 18- tot 34-jarigen stemde ongeveer 61% tegen, wat bevestigt dat jongeren de uiteindelijke uitslag grotendeels hebben bepaald, terwijl 45- tot 54-jarigen vaker voor het referendum stemden. Ook de geografische verdeling was duidelijk. In het zuiden werd er minder gestemd

dan in de rest van het land, maar daar sprak men zich bijzonder eensgezind tegen de hervorming uit. Centrumrechts hield beter stand in delen van het noordoosten.

De breuklijn liep minder langs de klassieke partijpolitieke scheidslijnen dan langs een combinatie van economisch en cultureel kapitaal. Uit eerste analyses bleek namelijk dat tegenstand tegen het referendum sterker was onder hoogopgeleiden en burgers in economisch kwetsbare posities, terwijl laagopgeleiden en personen in de meer welgestelde lagen van de bevolking vaker voor stemden. Ten slotte bracht het referendum de zwakte van centrumrechts aan het licht om de eigen achterban te mobiliseren.

De uitslag van het referendum betekende de eerste echte politieke nederlaag voor Meloni: haar aura van onoverwinnelijkheid is doorbroken en voor het eerst sinds 2022 lijkt haar politieke on-aantastbaarheid serieus aangetast. De oproep tot het aftreden van enkele regeringsleden (inclusief

De 'special relationship' tussen Meloni en Trump lijkt voorbij

een minister van Fratelli d'Italia) maakte deze afstraffing nog duidelijker en wijst op zenuwachtigheid in de coalitie. Binnen de oppositie probeerde de leider van de Movimento 5 Stelle munt te slaan uit het resultaat door een voorstel te lanceren voor open voorverkiezingen in het oppositiekamp.

Nieuw leven bij de oppositie

De uitslag van het referendum blies de oppositie nieuw leven in. Die had zich tijdens deze legislatuur tot dusver weinig slagkrachtig getoond.

Enerzijds is er de Partito Democratico, de grootste oppositiepartij, die de ideologische tradities van de oude communistische partij en de progressieve vleugel van de christendemocraten in zich verenigt. Hoewel deze partij bekend staat om haar interne onenigheden, vond zij de afgelopen jaren onder leiding van Elly Schlein een verrassende eenheid en stabiliteit. Dit zorgde voor een goed resultaat bij de Europese verkiezingen van 2024 en tot op heden voor 22% in de peilingen, maar de echte oppositieleider is Elly Schlein vooralsnog niet.

Deze rol wordt namelijk betwist door Giuseppe Conte. Een paar jaren geleden kwam Giuseppe Conte als winnaar uit het conflict met Beppe Grillo, de oprichter van de Movimento 5 Stelle. Conte is een voormalig hoogleraar rechtsgeleerdheid en leider van twee regeringen tussen 2018 en 2021. Conte geniet nog steeds grote populariteit en herkenbaarheid dankzij zijn leiderschap tijdens de pandemie, maar kampt met zwakke peilingsresultaten die zijn partij op ongeveer 12% schatten. Hoewel de ideologische positie van de Movimento 5 Stelle sinds haar oprichting uiterst wisselvallig is geweest, schommelt haar politieke positie vandaag tussen links-populisme en een meer institutionele linkse koers.

En dan is er ook nog de Alleanza Verdi-Sinistra (Groen-Linkse Alliantie), een partij die is ontstaan uit de fusie van Europa Verde, geleid door Angelo Bonelli, een groene partij met een milieugerichte focus, en Sinistra Italiana, geleid door Nicola Fraiolianni, een partij met een sociaaldemocratische inslag. Op dit moment lijkt Alleanza Verdi-Sinistra, die naar schatting rond de 7% scoort, wel open te staan voor een coalitie met Movimento 5 Stelle en Partito Democratico.

Ten slotte lijkt Italia-Viva, de partij van Matteo Renzi die naar schatting zo'n 2% van de stemmen haalt, ook deel uit te maken van de mogelijke oppositiecoalitie voor de komende verkiezingen.

Onrustig laatste regeringsjaar

Wat onduidelijk blijft, is volgens welke kieswet er straks wordt gestemd en wat dat betekent voor de dynamiek binnen de oppositie en haar kans om te winnen. Het *'Rosatellum'*, de kieswet die momenteel van kracht is, stimuleert namelijk de vorming van coalities. Desondanks had de regering vóór het referendum de intentie uitgesproken om de kieswet te wijzigen naar een systeem van evenredige vertegenwoordiging met meerderheidsbonus. Dit lijkt ingegeven te zijn door een vrees van de regeringscoalitie – die door de uitslag van het referendum werd bevestigd – dat de geografische spreiding van de stemmen de oppositie in heel Midden- en Zuid-Italië zou bevoordelen, wat zou resulteren in een grotere vertegenwoordiging in de zetels van het meerderheidsstelsel.

Voor Meloni kondigt zich zo een laatste regeringsjaar aan dat onrustiger dreigt te worden dan lang werd aangenomen: met een minder solide meerderheid, een complexe kieswet die moet worden herschreven en een oppositie die, na maanden van verdeeldheid, weer een gemeenschappelijke basis heeft gevonden. Alsof dat nog niet genoeg was: de omstandigheden, de oorlog in Iran en de dreigende economische gevolgen daarvan, laten nu zelfs toe om vervroegde verkiezingen uit te schrijven. De dalende populariteit van Trump in Italië door de oorlog in Iran en zijn aanvaring met de paus zette ook Meloni onder druk om haar houding tegenover de Amerikaanse president te herijken. Ze noemde Trumps uitspraken over de paus "onaanvaardbaar". Trump riposteerde dat hij "dacht dat ze moedig was, maar dat hij zich had vergist". De 'special relationship' tussen Meloni en Trump lijkt voorbij.

Op de avond van de referendumuitslag zongen tegenstanders van de hervorming op het Domplein in Milaan *Bella Ciao*. Zou die 'Ciao' het begin zijn van een 'Tot ziens' voor Meloni? ■